

С. В. Фімяр,
к. е. н., доцент, завідувачка кафедри економіки, фінансів, обліку,
математичних та інформаційних дисциплін,
Черкаська філія ПВНЗ "Європейський університет"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0432-2587>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.5.153

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

S. Fimyar,
PhD in Economics, Associate Professor
Head of the Department of Economics, Finance, Accounting, Mathematics
and Information Disciplines, Cherkasy branch of Private Higher Education Establishment "European University"

ENTERPRISE INTELLECTUAL CAPITAL IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION AND THE DEVELOPMENT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

У статті досліджується сутність та структура інтелектуального капіталу підприємств у сучасних умовах цифровізації економіки та розвитку технологій штучного інтелекту. Проаналізовано особливості формування, оцінювання та управління інтелектуальним капіталом, його взаємозв'язок із людським, структурним та клієнтським капіталом. Показано, що ефективне використання знань, інформаційних ресурсів та цифрових технологій є ключовим фактором створення конкурентних переваг та прибутку підприємства. Розглянуто специфіку функціонування інтелектуального капіталу в умовах сучасної ситуації в Україні: воєнний стан, перебої з електропостачанням, складнощі у введенні бізнесу та обмеженість матеріальних ресурсів. Підкреслено важливість цифрових інструментів, аналітики даних та технологій штучного інтелекту для адаптації підприємств до кризових умов і підвищення їх стійкості. Зроблено висновок, що інтелектуальний капітал підприємства є стратегічним ресурсом, який визначає здатність компанії до інноваційного розвитку та забезпечення довгострокової конкурентоспроможності.

This article investigates the essence, structure, and management of enterprise intellectual capital in the context of the ongoing digitalization of the global economy and the rapid development of artificial intelligence (AI) technologies. The study analyzes the formation, evaluation, and strategic use of intellectual capital, emphasizing the interconnection between human, structural, and customer (relational) capital. It demonstrates that the effective integration of employee knowledge, information resources, digital tools, and AI-driven systems is a critical factor for creating competitive advantages, innovation, and sustainable profitability.

Special attention is given to the contemporary challenges faced by Ukrainian enterprises, including the imposition of martial law, energy supply disruptions, operational limitations, and restricted material resources. These conditions necessitate high organizational adaptability and the application of digital technologies, automated management systems, and data analytics to maintain business continuity and optimize resource utilization. The article highlights that the human capital of employees, combined with digital competencies and AI capabilities, must be aligned with strategic goals to transform knowledge into measurable value. Similarly, structural capital-including information systems, digital platforms, processes, and AI algorithms-enables the effective organization and repeated use of human knowledge across business operations. Customer capital, reinforced by digital communication channels, CRM systems, and market analytics, ensures that intellectual capital contributes directly to financial results and long-term competitiveness.

The study concludes that intellectual capital should be regarded as a strategic resource that integrates human, structural, and relational components, amplified by digitalization and AI. Its effective management allows enterprises to overcome crisis conditions, adapt to volatile markets, and secure sustainable development. The findings underscore the pivotal role of intellectual capital in modern economic contexts, particularly for enterprises operating in unstable environments such as Ukraine, where resilience, innovation, and efficient knowledge management are essential for maintaining competitiveness and achieving long-term growth.

*Ключові слова: інтелектуальний капітал, цифровізація, штучний інтелект, сучасна економіка, Україна.
Key words: intellectual capital, digitalization, artificial intelligence, modern economy, Ukraine.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах глобалізації та цифрової трансформації економіки роль інформації стрімко зростає. Інформаційні потоки сьогодні охоплюють практично всі сфери суспільного життя — від виробництва та фінансів до освіти, державного управління і соціальних комунікацій. В умовах цифровізації саме інформація та знання стають ключовим стратегічним ресурсом і головним інструментом конкурентної боротьби. Розвиток штучного інтелекту, великих даних, хмарних технологій та автоматизованих систем управління формує нову модель економіки, де перевагу отримують ті суб'єкти господарювання, які здатні швидко генерувати, обробляти та ефективно використовувати інформаційні ресурси.

Особливо актуальним це є для України, яка в умовах воєнних викликів та післявоєнного відновлення активно впроваджує цифрові рішення в державному секторі та бізнесі. Реалізація державних програм цифровізації, розвиток електронного урядування, платформи електронних послуг, цифровізація банківського сектору та агропромислового комплексу сприяють формуванню економіки знань. У таких умовах саме інформаційні ресурси та інтелектуальні напрацювання стають основою економічної стійкості підприємств та їх адаптивності до кризових змін зовнішнього середовища.

На сьогодні залучення матеріальних або так званих "відчутних" ресурсів — фінансових коштів, обладнання, виробничих площ — хоча й потребує певних витрат, однак зазвичай не є критично складним завданням.

Значно складніше забезпечити доступ до унікальних знань, інноваційних ідей, аналітичної інформації та технологічних рішень, які фактично виступають головними драйверами створення доданої вартості та прибутковості бізнесу. Саме людський капітал, інтелектуальні розробки, досвід персоналу, корпоративні бази знань і цифрові аналітичні системи формують сучасну основу економічного розвитку підприємств.

На рівні підприємства інформація та знання матеріалізуються у вигляді інтелектуального капіталу, який включає людський капітал, структурний капітал та клієнтський (ринковий) капітал. В умовах цифрової економіки значення кожного з цих елементів посилюється за рахунок використання цифрових платформ, систем управління знаннями, автоматизованого обліку, фінансової аналітики та прогнозування. Українські підприємства, особливо у сфері аграрного бізнесу, ІТ та фінансового сектору, поступово переходять до моделей управління, що базуються на даних та цифрових інструментах.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемі інтелектуального капіталу присвячено значну кількість наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених-економістів [2, с. 142]. У сучасних дослідженнях інтелектуальний капітал розглядається як ключовий чинник конкурентоспроможності підприємств, інноваційного розвитку та економічної трансформації в умовах цифровізації та розвитку технологій штучного інтелекту. Основними питаннями, що аналізуються у наукових працях, є сутність поняття інтелектуального капіталу, його структура, складові елементи, методи оціню-

вання, особливості формування та механізми ефективного управління.

Разом з тим інтелектуальний капітал є складною економічною категорією нематеріального характеру, що зумовлює певну абстрактність його трактування та оцінювання. Саме тому підходи різних авторів у деяких аспектах збігаються, однак у ряді питань залишаються дискусійними. Зокрема, навіть щодо базового визначення сутності інтелектуального капіталу серед науковців відсутня єдина узгоджена позиція. Частина дослідників розглядає його як сукупність знань, досвіду, професійних компетенцій і навичок персоналу, інші — як систему нематеріальних активів підприємства, що формують його ринкову вартість та довгострокові конкурентні переваги. Крім того, у багатьох наукових роботах недостатньо чітко простежується взаємозв'язок між структурними елементами інтелектуального капіталу — людським, структурним та реляційним, що ускладнює формування комплексних моделей управління цим ресурсом.

У сучасних умовах цифрової трансформації економіки наукові дослідження набувають нового змісту. Значна увага приділяється впливу цифрових технологій, великих даних, цифрових платформ та штучного інтелекту на формування, розвиток і використання інтелектуального капіталу. У працях Н. В. Кузнецової інтелектуальний капітал розглядається як стратегічний ресурс інноваційного розвитку підприємств, що формується під впливом цифрових технологій, інформаційних систем та інтелектуалізації бізнес-процесів. Авторка акцентує увагу на необхідності інтеграції інструментів цифрової аналітики, управління знаннями та штучного інтелекту в систему управління інтелектуальним капіталом підприємств.

Поряд із цим зарубіжні дослідники, зокрема Е. Брукінг, Л. Едвінсон та П. Друкер, сформували фундаментальні теоретичні підходи до розуміння інтелектуального капіталу як сукупності нематеріальних активів, що забезпечують довгострокову ефективність діяльності підприємств та економік загалом. У сучасних міжнародних дослідженнях особлива увага приділяється трансформації інтелектуального капіталу під впливом штучного інтелекту, автоматизації та цифровізації управлінських процесів, що свідчить про формування нових підходів до управління знаннями в цифровій економіці.

Таким чином, сучасні наукові дослідження підтверджують, що інтелектуальний капітал є ключовим фактором формування конкурентоспроможності підприємств в умовах цифрової економіки та розвитку штучного інтелекту, однак потребує подальшого теоретичного уточнення, розвитку методичних підходів до його оцінювання та вдосконалення механізмів управління.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою даної статті є поглиблення та удосконалення теоретичного розуміння поняття інтелектуального капіталу з урахуванням сучасних процесів цифровізації економіки та розвитку технологій штучного інтелекту, а також виявлення його ключових особливостей і визначення взаємозв'язку між структурними компонентами. Особлива увага приділяється трансформації інтелек-

туального капіталу під впливом цифрових технологій, автоматизації бізнес-процесів, використання великих даних та систем штучного інтелекту.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основним компонентом інтелектуального капіталу підприємства є знання, інформація та здатність ефективно їх застосовувати у господарській діяльності для досягнення стратегічних цілей. Однак неякісне формування або неправильне управління інтелектуальним капіталом у кращому випадку не приносить очікуваної користі, а в гіршому — може призвести до фінансових втрат, зниження конкурентних переваг та загальної нестійкості підприємства. В умовах цифровізації та активного використання технологій штучного інтелекту роль інформації та знань стає ще більш критичною. Не лише кількість знань, а й їхня актуальність, точність, здатність інтегруватися у цифрові системи аналітики та управління визначає, наскільки ефективно підприємство зможе приймати стратегічні рішення [2, с. 143].

Наприклад, знання директором кондитерського підприємства про пристрій автомобіля навряд чи може бути корисним для його бізнесу, тоді як знання сучасних методів управління, технологій кондитерського виробництва, роботи з ERP- і CRM-системами або застосування алгоритмів штучного інтелекту для прогнозування попиту та оптимізації запасів може забезпечити значну додану вартість підприємству. Таким чином, інтелектуальний капітал — це не просто наявність знань, а їхня практична цінність для конкретної діяльності компанії.

Інтелектуальний капітал підприємства можна визначити як сукупність знань, навичок і вмінь співробітників, інформаційних ресурсів та технологічних рішень, здатних забезпечувати ефективну діяльність компанії та створювати додану вартість. Він має низку особливостей, що відрізняють його від інших видів капіталу [5, с. 72]:

- інтелектуальний капітал не має матеріальної форми, він невлотимий і нематеріальний, що ускладнює його пряме вимірювання;

- важко визначити власника або відповідальну особу за інтелектуальний капітал, оскільки він тісно пов'язаний із персоналом і корпоративними процесами;

- саме інтелектуальний капітал генерує прибуток, а не традиційні засоби виробництва;

- існує зворотна залежність між розміром інтелектуального капіталу та матеріальними активами: чим ефективніше використовується знання та інформація, тим меншу частку капіталу займають основні фонди та матеріальні запаси;

- інтелектуальний капітал поєднує об'єктивні дані та суб'єктивні компетенції, він невіддільний від своїх носіїв — людей;

- він пронизує всі бізнес-процеси компанії та інтегрується в цифрові системи управління, автоматизовані платформи та алгоритми ШІ;

- на відміну від основного та оборотного капіталу, інтелектуальний капітал, за винятком нематеріальних активів, не відображається у бухгалтерській звітності,

хоча саме він у сучасній економіці є ключовим ресурсом підприємства.

Водночас цифровізація та впровадження штучного інтелекту створюють додаткові виклики. Необхідність інтеграції знань у автоматизовані системи, ризики некоректних рішень через помилки алгоритмів, захист конфіденційних даних та навчання персоналу для роботи з цифровими інструментами — усе це підкреслює, що ефективне управління інтелектуальним капіталом сьогодні неможливе без високого рівня цифрової грамотності, аналітичних здібностей та стратегічного планування з урахуванням можливостей і обмежень ШІ.

Оскільки інтелектуальний капітал є фундаментом діяльності будь-якого сучасного підприємства, природним є питання про його локалізацію, способи виявлення та ефективного використання для отримання прибутку. У сучасних умовах цифровізації та активного впровадження технологій штучного інтелекту (ШІ) визначення та управління інтелектуальним капіталом набуває ще більшої складності, адже знання та інформація повинні інтегруватися у цифрові платформи, аналітичні системи та автоматизовані алгоритми для досягнення оптимальних результатів [6].

Більшість науковців сходяться на думці, що інтелектуальний капітал підприємства слід шукати у трьох ключових "місцях": у головах співробітників, у внутрішніх структурах компанії та у взаєминах з клієнтами. Відповідно, його традиційно поділяють на три складові: людський капітал, структурний капітал та споживчий (клієнтський) капітал.

Людський капітал включає не лише загальні здібності співробітників, а й їхні професійні навички, цифрові компетенції та здатність застосовувати знання у конкретному бізнес-контексті для створення цінності для клієнтів. Іншими словами, людський капітал — це "здібності індивідуумів, необхідні для того, щоб пропонувати клієнтам рішення", які відповідають стратегії та цілям організації. Без чітко визначеної стратегії та інтеграції з цифровими системами ШІ наявні знання можуть залишатися хаотичними і не приносити реальної користі.

Однак людський капітал не може проявити свою ефективність без підтримки структурного капіталу. Навіть наявність висококваліфікованих співробітників не гарантує успішності підприємства, якщо їхні знання не організовані та не інтегровані у процеси компанії. Структурний капітал — це системи, процедури, інформаційні платформи, цифрові інструменти та алгоритми ШІ, які забезпечують оптимальне використання людського капіталу, дозволяють повторно застосовувати знання та створювати сталі бізнес-процеси [4]. У сучасних умовах цифровізації структурний капітал включає не лише класичні організаційні структури, але й цифрові бази даних, аналітичні модулі, системи управління ресурсами (ERP), платформи взаємодії з клієнтами (CRM), а також інтелектуальні алгоритми для прогнозування попиту, управління запасами, оптимізації енергоспоживання та автоматизації виробничих процесів.

Результатом ефективної взаємодії людського та структурного капіталу є формування процедур, процесів, цифрових програм, довідкових посібників та інших структурованих знань і ноу-хау, які можна багаторазово використовувати для створення цінності у всіх

бізнес-процесах компанії. Проблеми цифровізації та впровадження ШІ полягають у необхідності навчання персоналу роботі з новими технологіями, ризиках помилок алгоритмів, забезпеченні кібербезпеки та захисті даних, а також у постійному оновленні цифрових систем для збереження актуальності знань.

Споживчий капітал відображає якість та глибину відносин організації зі споживачами її продукції чи послуг. У науковій літературі його часто називають "капіталом відносин", оскільки до нього також включають взаємодію з постачальниками та іншими партнерами бізнесу. Саме через ці відносини інтелектуальний капітал підприємства перетворюється на фінансову вигоду, забезпечуючи додану вартість. Споживчий капітал значною мірою відрізняється від людського та структурного капіталу тим, що його легше оцінити кількісно, наприклад, підрахувавши прибуток, який приносить конкретна торгова марка або продукт, та надбавку, яку клієнти готові сплатити за відомий бренд.

Проте традиційний підхід до оцінки споживчого капіталу в умовах цифровізації та активного впровадження технологій штучного інтелекту зазнає значних змін. Сьогодні відносини зі споживачами формуються не лише через особисті контакти, а й через цифрові платформи, електронну комунікацію, соціальні мережі, онлайн-сервіси та аналітичні системи, що аналізують поведінку клієнтів. У таких умовах навіть дрібні деталі взаємодії — швидкість відповіді на запит, персоналізація пропозицій, якість автоматизованих консультацій або рекомендацій на основі ШІ — суттєво впливають на рівень споживчого капіталу.

Цифровізація відкриває нові можливості, але водночас створює виклики. Надмірна залежність від алгоритмів ШІ може призвести до втрати "людського" фактора у взаємодії з клієнтами, помилкових рекомендацій або некоректного прогнозування попиту. Крім того, ефективне використання цифрових інструментів вимагає високої компетенції персоналу, постійного оновлення даних та захисту інформації від кібератак. Все це робить управління споживчим капіталом складнішим, ніж раніше, але водночас відкриває можливість значного підвищення його цінності за умови правильного поєднання людського фактора, структурних процесів та цифрових технологій.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, інтелектуальний капітал підприємства являє собою цілісну систему взаємопов'язаних елементів — людського, структурного та клієнтського капіталу, ефективність якої визначається не окремими складовими, а характером їх взаємодії. Дослідження показало, що гармонійне поєднання людського та структурного капіталу можливе за наявності чітко сформованих стратегічних цілей, ефективного управління, мотивації персоналу та використання сучасних цифрових інструментів. Водночас надмірна орієнтація на контроль внутрішніх процесів без урахування потреб ринку та споживачів може призвести до руйнування інтелектуального потенціалу підприємства.

Взаємодія людського та клієнтського капіталу є ключовою умовою створення споживчої цінності. Безпосередній контакт працівників із клієнтами, використання цифрових каналів комунікації, CRM-систем і аналітичних інструментів дозволяють краще розуміти потреби споживачів та підвищувати відповідальність персоналу за кінцевий результат. Водночас ігнорування очікувань клієнтів або надмірна концентрація на внутрішніх регламентах знижує рівень інтелектуального капіталу та негативно впливає на ринкові позиції підприємства.

Тісний взаємозв'язок структурного та клієнтського капіталу проявляється у здатності підприємства вибудовувати ефективні механізми взаємодії зі споживачами на основі цифрових платформ, автоматизованих бізнес-процесів і технологій штучного інтелекту. Саме через таку взаємодію інтелектуальний капітал трансформується у фінансові результати, лояльність клієнтів і довгострокову конкурентоспроможність.

У сучасних умовах цифровізації економіки, розвитку штучного інтелекту, а також функціонування бізнесу в Україні в умовах воєнного стану, енергетичних обмежень та високого рівня невизначеності, інтелектуальний капітал стає вирішальним фактором стійкості підприємств. Його ефективне формування та управління дозволяє забезпечити адаптацію до кризових умов, безперервність бізнес-процесів і створення доданої вартості навіть за обмежених матеріальних ресурсів.

Отже, інтелектуальний капітал слід розглядати як стратегічний ресурс підприємства, що потребує комплексного управління, інтеграції цифрових технологій і систем штучного інтелекту, а також орієнтації на потреби споживачів і розвиток людського потенціалу. Саме узгоджена взаємодія його складових формує основу довгострокового розвитку та конкурентних переваг сучасних підприємств.

Література:

1. Світова та європейська інтеграція: навч. посібник. Тернопіль. 2013. <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/9fae6b98-5d58-4d46-bfeb-f24be88ae3ed/content>
2. Глембицький О.В., Фімар С.В. (2024) Аналіз сучасного стану формування інтелектуального капіталу з використанням штучного інтелекту, Інвестиції: практика та досвід, Вип. 12. — 264 с., с. 142—148 <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.12.14>
3. Гохберг Л. М., Кузнецова Т. Є. Інновації як основа економічного зростання та зміцнення позицій України в глобальній економіці. Вісник міжнародних організацій: освіта, наука, нова економіка. Україна 2022. № 2. С. 101—117.
4. Король, М. Realities and effectiveness of the Ukrainian banking system. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики, 2022, вип. 3 (44), Article 3766. <https://doi.org/10.55643/fcaptr.3.44.2022.3766>
5. Прилепа, Н.В. (2013) Інтелектуальний капітал як інструмент інноваційного розвитку підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки, № 6. т. 2, 71—75 <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/2253>

6. Приймак, В., Корнілова, І. (2025). Інтелектуальний капітал в епоху штучного інтелекту. Економіка та суспільство, (71). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-55> Самуельсон Поль. Економіка: Підручник. Львів: Світ, 1993. 495 с.

References:

1. Pazizina, K.V. and Uniyat, A.V. (2013), Svitova ta ievropejs'ka intehtratsiia [World and European Integration], Ternopil, Ukraine, available at: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/9fae6b98-5d58-4d46-bfeb-f24be88ae3ed/content> (accessed January 30, 2026).
2. Hlembytskyi, O.V. and Fimiar, S.V. (2024), "Analysis of the current state of intellectual capital formation using artificial intelligence", Investments: Practice and Experience, vol. 12, pp. 142—148. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.12.142>.
3. Hoxhberh, L.M. and Kuznietsova, T.Ie. (2022), "Innovation as the basis of economic growth and strengthening of Ukraine's position in the global economy", Visnyk mizhnarodnykh orhanizatsii: osvita, nauka, nova ekonomika, Vol. 2, pp. 101—117.
4. Korol, M. (2022), "Realities and Effectiveness of the Ukrainian Banking System, Financial and Credit Activity", Problems of Theory and Practice, vol. 3 (44), Article 3766. DOI: 10.55643/fcaptr.3.44.2022.3766
5. Prilepa, N.V. (2013), "Intellectual capital as a tool for innovative enterprise development", Bulletin of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences, vol. 6 (2), pp. 71—75. <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/2253>.
6. Pryimak, V. and Kornilova, I. (2025), "Intellectual capital in the era of artificial intelligence", Economy and Society, vol. 71, article 55. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-55>
7. Samuel'son, P. (1993), Ekonomika [Economics], Svit, Lviv, Ukraine.

Отримано редакцією журналу / Received: 10.02.26

Профцензовано / Revised: 18.02.26

Схвалено до друку / Accepted: 10.03.26

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б») Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

viber: +38 050 3820663